

ПРО АБСЦИСИ ЗБІЖНОСТІ РЯДІВ ДІРІХЛЕ З ВИПАДКОВИМИ ПОКАЗНИКАМИ ТА КОЕФІЦІЄНТАМИ

Досліджується розподіл абсцис збіжності випадкових рядів Діріхле з попарно незалежними і неоднаково розподіленими випадковими показниками та випадковими коефіцієнтами.

Ключові слова: випадковий ряд Діріхле, абсциса збіжності, незалежні випадкові величини

Distribution of the abscissas of convergence for a random Dirichlet series with pairwise independent and non-identically distributed random exponents and random coefficients is considered.

Key words: random Dirichlet series, abscissa of convergence, independent random variables

1. Вступ. Нехай $(\Omega, \mathcal{A}, P)$ — ймовірнісний простір, а $\Lambda = (\lambda_k(\omega))_{k=0}^{+\infty}$ та $\mathbf{f} = (f_k(\omega))_{k=0}^{+\infty}$, відповідно, послідовності невід'ємних та комплекснозначних випадкових величин на ньому. Через $\mathcal{D}(\Lambda)$ позначимо клас формальних випадкових рядів Діріхле вигляду

$$F(z) = F(z, \omega) = \sum_{k=0}^{+\infty} f_k(\omega) e^{z\lambda_k(\omega)}$$

($z \in \mathbb{C}$, $\omega \in \Omega$), що при фіксованому $\omega = \omega_0$ є звичайним (детермінованим) рядом Діріхле; $\mathcal{D} = \bigcup_{\Lambda} \mathcal{D}(\Lambda)$. Через $\sigma_{зб}(F, \omega)$ і $\sigma(F, \omega)$ позначимо відповідно абсциси збіжності і абсолютної збіжності цього ряду при фіксованому $\omega \in \Omega$.

Нехай $\Lambda_+ = (\lambda_k)$ позначає числову послідовність таку, що $0 \leq \lambda_0 < \lambda_k < \lambda_{k+1} \uparrow +\infty$ ($1 \leq k \uparrow +\infty$), а $\mathcal{D}(\Lambda_+)$ — підклас рядів з класу $\mathcal{D}$ з фіксованою послідовністю показників Λ_+ .

У статті [1] (також див. [2]) доведено таке елементарне твердження. У випадку рядів Діріхле з монотонно зростаючою до $+\infty$ послідовністю показників Λ_+ це твердження див. в [3, 4].

Твердження 1. Нехай $F \in \mathcal{D}$. Тоді

$$\sigma_{зб}(F, \omega) \leq \alpha_0(\omega) \stackrel{def}{=} \lim_{k \rightarrow +\infty} \frac{-\ln |f_k(\omega)|}{\lambda_k(\omega)}$$

для всіх $\omega \in \Omega$, а для довільних функцій $\gamma, \delta: \Omega \rightarrow \mathbb{R}$ і всіх $\omega \in \Omega$ таких, що $\gamma(\omega) \geq 0$

$$\sum_{k=0}^{+\infty} |f_k(\omega)|^{1-\gamma(\omega)} e^{-\delta(\omega)\lambda_k(\omega)} < +\infty \quad (1)$$

виконуються нерівності

$$\begin{aligned} \sigma(F, \omega) &\geq \gamma(\omega)\alpha_0(\omega) - \delta(\omega) \geq \\ &\geq \gamma(\omega)\sigma_{зб}(F, \omega) - \delta(\omega). \end{aligned} \quad (2)$$

Зауважимо, що з умови (1) випливає, що для такого ω виконується

$$(\gamma(\omega) - 1) \ln |f_k(\omega)| + \delta(\omega)\lambda_k(\omega) \rightarrow +\infty$$

($k \rightarrow +\infty$), але при цьому, взагалі кажучи, нема жодних окремих умов на послідовності $\mathbf{f}$ та Λ .

Вибираючи $\delta = (\gamma - 1)\alpha_0$, Твердження 1 переписуємо у такому вигляді

Наслідок 3. Нехай $F \in \mathcal{D}$ і $\omega \in \Omega$ таке, що для деякого $\gamma(\omega) \geq 0$

$$\sum_{k=0}^{+\infty} \left(|f_k(\omega)| e^{\alpha_0(\omega)\lambda_k(\omega)} \right)^{1-\gamma(\omega)} < +\infty. \quad (3)$$

Тоді

$$\sigma_a(F, \omega) = \sigma_{зб}(F, \omega) = \alpha_0(\omega). \quad (4)$$

Вибираючи $\delta = 0$, $\gamma = 1 - \gamma_1$, Твердження 1 переписуємо у такому вигляді

Наслідок 4. Нехай $F \in \mathcal{D}$ і $\omega \in \Omega$ таке, що для деякого $\gamma_1(\omega) \leq 1$

$$\sum_{k=0}^{+\infty} |f_k(\omega)|^{\gamma_1(\omega)} < +\infty. \quad (5)$$

Тоді

$$\begin{aligned} \sigma(F, \omega) &\geq (1 - \gamma_1(\omega))\alpha_0(\omega) \geq \\ &\geq (1 - \gamma_1(\omega))\sigma_{зб}(F, \omega). \end{aligned} \quad (6)$$

Вибираючи $\gamma = 1$, Твердження 1 переписуємо у такому вигляді

Наслідок 5. Нехай $F \in \mathcal{D}$ і $\omega \in \Omega$ таке, що для деякого $\delta(\omega) > 0$

$$\sum_{k=0}^{+\infty} e^{-\delta(\omega)\lambda_k(\omega)} < +\infty. \quad (7)$$

Тоді

$$\sigma(F, \omega) \geq \alpha_0(\omega) - \delta(\omega) \geq \sigma_{зб}(F, \omega) - \delta(\omega). \quad (8)$$

З наслідку 5 елементарно отримуємо таке твердження.

Наслідок 6. Нехай $F \in \mathcal{D}$ і $\omega \in \Omega$ таке, що $\tau(\Lambda, \omega) < +\infty$. Тоді

$$\begin{aligned} \sigma(F, \omega) &\geq \alpha_0(\omega) - \tau(\Lambda, \omega) \geq \\ &\geq \sigma_{зб}(F, \omega) - \tau(\Lambda, \omega). \end{aligned} \quad (9)$$

Справді, Виберемо $\delta(\omega) = \tau(\Lambda, \omega) + \varepsilon$, $\varepsilon > 0$. За означенням верхньої границі $\ln k < (\tau(\Lambda, \omega) + \varepsilon/2)\lambda_k(\omega)$ ($k \geq k_0(\omega)$), тому

$$\begin{aligned} &\sum_{k=k_0}^{+\infty} e^{-\delta(\omega)\lambda_k(\omega)} < \\ &< \sum_{k=k_0}^{+\infty} \exp\left\{-\frac{\tau(\Lambda, \omega) + \varepsilon}{\tau(\Lambda, \omega) + \varepsilon/2} \ln k\right\} < +\infty. \end{aligned}$$

Отже, умова (7) виконується і з наслідку 5 маємо $\sigma(F, \omega) \geq \alpha_0(\omega) - \delta(\omega) \geq \sigma_{зб}(F, \omega) - \delta(\omega)$ з $\delta(\omega) = \tau(\Lambda, \omega) + \varepsilon$. Залишається перейти до границі $\varepsilon \rightarrow +0$.

Позначимо тепер

$$\begin{aligned} h_2(\omega) &= \lim_{k \rightarrow +\infty} \frac{\ln k}{-\ln |f_k(\omega)|}, \\ h_0(\omega) &= \overline{\lim}_{k \rightarrow +\infty} \frac{\ln k}{-\ln |f_k(\omega)|}. \end{aligned}$$

З наслідку 4 отримуємо таке твердження.

Наслідок 7. Нехай $F \in \mathcal{D}$. Якщо $\omega \in \Omega$ таке, що $h_2(\omega) > -\infty$, то нерівності (6) виконуються з $\gamma_1 = h_2$, якщо $h_0(\omega) < 1$, то нерівності (6) виконуються з $\gamma_1 = h_0$.

З наслідків 6 і 7 негайно отримуємо таке твердження (у цьому зв'язку див. також [5]–[7]).

Твердження 2. Нехай $F \in \mathcal{D}$. Якщо $\omega \in \Omega$ таке, що $\tau(\Lambda, \omega) \stackrel{def}{=} \overline{\lim}_{k \rightarrow +\infty} \frac{\ln k}{\lambda_k(\omega)} = 0$ або

$$\ln k = o(\ln |f_k(\omega)|) \quad (k \rightarrow +\infty), \quad (10)$$

то виконуються рівності (4).

У випадку $\tau(\Lambda, \omega) = 0$ – це, власне, так звана теорема Ж.Валірона.

Зауваження 1. Із закону нуля і одиниці А.Н. Колмогорова випливає, що якщо $\left(\frac{-\ln |f_k(\omega)|}{\lambda_k(\omega)}\right)$ – послідовність незалежних випадкових величин, то випадкова величина $\alpha_0(\omega)$ є майже напевне (м.н) сталою, тобто, $\alpha_0(\omega) = \sigma \in [-\infty, +\infty]$ м.н. Звідси, за Твердженням 2, у випадку, коли $\tau(\Lambda, \omega) = 0$ або $\ln n = o(\ln |f_n(\omega)|)$ ($n \rightarrow +\infty$), маємо, що випадкова величина $\sigma(f, \omega)$ також є майже напевне (м.н) сталою і $\sigma(f, \omega) = \sigma \in [-\infty, +\infty]$ м.н. Власне, звідси те ж саме твердження випливає у випадку детермінованої послідовності Λ , коли $(|f_k(\omega)|)$ є послідовністю незалежних випадкових величин. У книзі [8] останнє написано у випадку монотонно зростаючої до нескінченності послідовності Λ_+ , коли $(f_k(\omega))$ є послідовністю незалежних випадкових величин.

У цілому ряді статей [9]–[15] розглядалось питання про абсиси збіжності випадкових рядів Діріхле з класу $\mathcal{D}$ у випадку, коли послідовність $\Lambda = (\lambda_k(\omega))$ є зростаючою детермінованою послідовністю додатних чисел $\lambda_k(\omega) \equiv \lambda_k$ і $\tau(\Lambda) \stackrel{def}{=} \tau(\omega, \Lambda) \equiv const < +\infty$, а коефіцієнти ряду Діріхле мають вигляд $f_k(\omega) = a_k Z_k(\omega)$. Так, у статті [9] наведено таке елементарне твердження.

Твердження 3 ([9]). Нехай $F \in \mathcal{D}(\Lambda_+)$ і має коефіцієнти вигляду $f_k(\omega) = a_k Z_k(\omega)$.

1^0 . Якщо виконуються умови $\tau(\Lambda_+) = 0$ і

$$\lim_{k \rightarrow +\infty} \frac{-\ln |Z_k(\omega)|}{\lambda_k} = 0 \quad \text{м.н.}, \quad (11)$$

то м.н.

$$\sigma_{зб}(F, \omega) = \sigma(F, \omega) = \alpha_0 \stackrel{def}{=} \lim_{k \rightarrow +\infty} \frac{-\ln |a_k|}{\lambda_k}.$$

2⁰. У випадку $\alpha_0 = +\infty$ для рівності $\sigma(F, \omega) = +\infty$ м.н. достатньо, щоб замість умови $\tau(\Lambda) = 0$ виконувалось $\tau(\Lambda) < +\infty$, а замість умови (3), щоб

$$\lim_{k \rightarrow +\infty} \frac{-\ln |Z_k(\omega)|}{\lambda_k} > -\infty \text{ м.н.} \quad (12)$$

З Твердження 3, зокрема впливають теореми 1 (при $\alpha_0 = +\infty$) і 3 (при $\alpha_0 = 0$) з [11], які доведені за такої умови на математичні сподівання ($\exists \beta > 0$):

$$\sup\{\mathbf{E}|Z_k|^\beta, \mathbf{E}|Z_k|^{-\beta} : k \geq 0\} < +\infty.$$

Умову (3) можна ([2, 9]) замінити такою достатньою умовою на послідовність функцій розподілу $F_k^*(x) \stackrel{\text{def}}{=} P\{\omega : |Z_k(\omega)| < x\}$ випадкових величин ($|Z_k(\omega)|$)

$$\sum_{k=2}^{+\infty} (1 - F_k^*((1 + \varepsilon)^{\lambda_k}) + F_k^*((1 - \varepsilon)^{\lambda_k})) < +\infty$$

($\forall \varepsilon \in (0, 1)$). З останньої умови, зокрема впливає, що $\lim_{k \rightarrow +\infty} F_k^*(+0) = 0$.

Крім цього, в [9] доведено такі теореми.

Теорема 1 ([9]). Нехай $F \in \mathcal{D}(\Lambda_+)$. Припустимо, що $(|f_k(\omega)|)$ — послідовність попарно незалежних випадкових величин з функціями розподілу $F_k(x) \stackrel{\text{def}}{=} P\{\omega : |f_k(\omega)| < x\}$, $x \in \mathbb{R}$, $k \geq 0$. Виконуються наступні твердження:

а) $\sigma(\omega) = \sigma(F, \omega) \geq \rho \in (-\infty, +\infty)$ м.н. $\implies$ ($\forall \varepsilon > 0$): $\sum_{k=2}^{+\infty} (1 - F_k((e^{-\rho} + \varepsilon)^{\lambda_k})) < \infty$;

б) Якщо існує послідовність (δ_k) така, що $\delta_k > -\infty$ ($k \geq 0$), $\lim_{k \rightarrow +\infty} \delta_k = e^{-\rho}$, $\rho \in$

$(-\infty, +\infty]$, і $\sum_{k=2}^{+\infty} (1 - F_k(\delta_k^{\lambda_k})) = +\infty$, то $\sigma(F, \omega) \leq \rho$ м.н.

Теорема 2 ([9]). Нехай $F \in \mathcal{D}(\Lambda_+)$.

а) Якщо існують $\rho \in (-\infty, +\infty)$ і послідовність (ε_k) такі, що $\varepsilon_k \rightarrow +0$ ($k \rightarrow +\infty$) і $\sum_{k=2}^{+\infty} (1 - F_k((e^{-\rho} + \varepsilon_k)^{\lambda_k})) < \infty$, то $\sigma(F, \omega) \geq \rho$ м.н.

б) $\sigma(F, \omega) = -\infty$ м.н. $\implies$ ($\forall E > 1$): $\sum_{k=2}^{+\infty} (1 - F_k(E^{\lambda_k})) = +\infty$.

Виявляється, що у випадку рядів з класу $\mathcal{D}$ з випадковими показниками і випадковими коефіцієнтами можна довести подібні

твердження. Власне, це і є метою даної статті

Зазначимо, що дана стаття є продовженням виконаних недавно досліджень про радіуси збіжності випадкових лакунарних степеневих рядів ([16]) та абсциси збіжності рядів Діріхле з випадковими коефіцієнтами ([9]), а з отриманих там тверджень у вигляді простих наслідків впливають, наприклад, основні результати статей [17]– [19].

Варто відзначити також, що у статті [20] ймовірнісні методи застосовані для доведення ряду теорем про поведінку рядів Діріхле з незалежними показниками. Отримані результати застосовано у теорії ζ -функції і при дослідженні поведінки розв'язків хвильового рівняння при $t \rightarrow \infty$. У статті [21] досліджуються степеневі ряди вигляду $\sum_{k=0}^{+\infty} z^{X_k(\omega)}$, де $(X_k(\omega))$ — строго зростаючий цілочисельний стохастичний процес.

2. Деякі приклади. Розглянемо формальний випадковий ряд Діріхле

$$F_0(z, \omega) = \sum_{k=2}^{+\infty} g_k(\omega) e^{z\lambda_k(\omega)},$$

$$\lambda_k(\omega) = \ln(k + r_k(\omega)), \quad g_k(\omega) = (-1)^k e^{a\lambda_k(\omega)},$$

де $a \in \mathbb{R}$, $a \notin (-1; 0]$, $(r_k(\omega))$ — послідовність Радемахера. Для цього ряду

$$\begin{aligned} \alpha_0(\omega) &= \lim_{k \rightarrow +\infty} \frac{-\ln g_k(\omega)}{\lambda_k(\omega)} = \\ &= \lim_{k \rightarrow +\infty} \frac{-\ln |(-1)^k e^{a\lambda_k(\omega)}|}{\lambda_k(\omega)} = -a, \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} F_0(z, \omega) &= \sum_{k=2}^{+\infty} (-1)^k e^{a\lambda_k(\omega) + z\lambda_k(\omega)} = \\ &= \sum_{k=2}^{+\infty} (-1)^k (k + r_k(\omega))^{z+a}, \end{aligned}$$

$$\sigma_{зб}(F_0, \omega) = -a, \quad \sigma_a(F_0, \omega) = -a - 1.$$

Виберемо $\gamma_1(\omega) = -\frac{1}{a} - \varepsilon$, де ε — довільне

число таке, що $\gamma_1(\omega) \leq 1$ і $a\varepsilon > 0$. Тоді

$$\begin{aligned} \sum_{k=2}^{+\infty} |g_k(\omega)|^{\gamma_1(\omega)} &= \sum_{k=2}^{+\infty} (k + r_k(\omega))^{a(-\frac{1}{a}-\varepsilon)} = \\ &= \sum_{k=2}^{+\infty} (k + r_k(\omega))^{-1-a\varepsilon} < +\infty, \\ \sigma_a(F_0, \omega) - (1 - \gamma_1(\omega))\alpha_0(\omega) &= \\ = \sigma_a(F_0, \omega) - (1 - \gamma_1(\omega))\sigma_{зб}(F_0, \omega) &= \\ = -a - 1 - \left(1 + \frac{1}{a} + \varepsilon\right)(-a) = \varepsilon a \geq 0. \end{aligned}$$

З довільності ε , а отже й $a\varepsilon$, отримуємо, що нерівність (6) є точною.

Вибравши $\gamma_1(\omega) = -\frac{1}{a} + \varepsilon$, де ε — довільне число таке, що $\gamma_1(\omega) \leq 1$ і $a\varepsilon > 0$, отримаємо, що, взагалі кажучи, умову (5) послабити не можна.

Тепер стосовно наслідку 5. Виберемо $\delta(\omega) = 1 + \varepsilon_0$, $\varepsilon_0 > 0$. Тоді

$$\begin{aligned} \sum_{k=2}^{+\infty} e^{-\delta(\omega)\lambda_k(\omega)} &= \sum_{k=2}^{+\infty} e^{-(1+\varepsilon_0)\ln(k+r_k(\omega))} = \\ &= \sum_{k=2}^{+\infty} \frac{1}{(k + r_k(\omega))^{1+\varepsilon_0}} < +\infty, \\ \sigma_a(F_0, \omega) - \sigma_{зб}(F_0, \omega) + \delta(\omega) &= \\ = -a - 1 + a + 1 + \varepsilon_0 = \varepsilon_0. \end{aligned}$$

З довільності ε_0 впливає точність нерівності (8). Вибираючи $\delta(\omega) = 1 - \varepsilon_0$, $\varepsilon_0 \in (0; 1)$, отримаємо, що, взагалі кажучи, умову (7) послабити не можна.

Нескладно переконатись, що у наслідку 5: $\gamma_1(\omega) = h_0(\omega) = h_2(\omega) = -\frac{1}{a}$ і, отже,

$$\sigma(F_0, \omega) = (1 - \gamma_1(\omega))\sigma_{зб}(F_0, \omega),$$

тобто, нерівність (6) є точною.

3. Ряди з випадковими показниками і коефіцієнтами. У цьому пункті розглянемо ряди Діріхле з випадковими показниками і коефіцієнтами. Власне, розглянемо випадок

$$f_k(\omega) = a_k Z_k(\omega) \quad (k \geq 0).$$

Твердження 4. Нехай $F \in \mathcal{D}(\Lambda)$ і має коефіцієнти вигляду $f_k(\omega) = a_k Z_k(\omega)$. Якщо виконується умова (3) і

$$\lim_{k \rightarrow +\infty} \frac{\ln k}{\ln |a_k|} = 0, \quad \overline{\lim}_{k \rightarrow +\infty} \left| \frac{\ln |Z_k(\omega)|}{\ln |a_k|} \right| \leq \delta(\omega) < 1$$

м.н., то м.н.

$$\begin{aligned} \sigma_{зб}(F, \omega) = \sigma(F, \omega) &= \\ = \alpha_0^*(\omega) := \underline{\lim}_{k \rightarrow +\infty} \frac{-\ln |a_k|}{\lambda_k(\omega)}. \end{aligned} \quad (13)$$

Доведення Твердження 4. Зауважимо спочатку, що

$$\begin{aligned} 0 &\leq \overline{\lim}_{k \rightarrow +\infty} \frac{\ln k}{|\ln |f_k(\omega)||} = \lim_{k \rightarrow +\infty} \frac{\ln k}{|\ln |a_k||} \times \\ &\times \left(\underline{\lim}_{k \rightarrow +\infty} \left| 1 + \frac{\ln |Z_k(\omega)|}{\ln |a_k|} \right| \right)^{-1} \leq \\ &\leq \lim_{k \rightarrow +\infty} \frac{\ln k}{|\ln |a_k||} \times \\ &\times \left(1 - \overline{\lim}_{k \rightarrow +\infty} \frac{|\ln |Z_k(\omega)||}{|\ln |a_k||} \right)^{-1} \leq \\ &\leq \lim_{k \rightarrow +\infty} \frac{\ln k}{|\ln |a_k||} \cdot (1 - \delta(\omega))^{-1} = 0, \end{aligned}$$

звідки $\ln k = o(\ln |f_k(\omega)|)$ ($k \rightarrow +\infty$) м.н. Далі, за умовою (3) м.н.

$$\begin{aligned} \alpha_0(\omega) &= \underline{\lim}_{k \rightarrow +\infty} \frac{-\ln |a_k Z_k(\omega)|}{\lambda_k(\omega)} = \\ &= \underline{\lim}_{k \rightarrow +\infty} \frac{-\ln |a_k|}{\lambda_k(\omega)} + \lim_{k \rightarrow +\infty} \frac{-\ln |Z_k(\omega)|}{\lambda_k(\omega)} = \\ &= \underline{\lim}_{k \rightarrow +\infty} \frac{-\ln |a_k|}{\lambda_k(\omega)} = \alpha_0^*(\omega). \end{aligned}$$

Тому, за Твердженням 2 отримуємо, що $\sigma_{зб}(F, \omega) = \sigma_a(F, \omega) = \alpha_0(\omega) = \alpha_0^*(\omega)$ м.н.

Нескладно доводимо також таке твердження.

Твердження 5. Нехай $F \in \mathcal{D}(\Lambda)$, має коефіцієнти вигляду $f_k(\omega) = a_k Z_k(\omega)$. Якщо виконуються умови $\lim_{k \rightarrow +\infty} \ln k / \ln |a_k| = 0$, $\alpha_0^*(\omega) > 0$ м.н.,

$$\begin{aligned} \overline{\lim}_{k \rightarrow +\infty} \frac{\ln |Z_k(\omega)|}{\ln |a_k|} &= \delta_1(\omega) < +\infty \quad \text{м.н.}, \\ \underline{\lim}_{k \rightarrow +\infty} \left| 1 + \frac{\ln |Z_k(\omega)|}{\ln |a_k|} \right| &\neq 0 \quad \text{м.н.}, \end{aligned}$$

то м.н.

$$\sigma_{зб}(F, \omega) = \sigma(F, \omega) \leq (1 + \delta_1(\omega))\alpha_0^*(\omega).$$

Доведення Твердження 5. Зауважимо, що

$$\frac{\ln k}{|\ln |f_k(\omega)||} = \frac{\ln k}{|\ln |a_k||} \left| 1 + \frac{\ln |Z_k(\omega)|}{\ln |a_k|} \right|^{-1},$$

звідси $\ln k = o(\ln |f_k(\omega)|)$ ($k \rightarrow +\infty$) м.н. Далі, з умови $\alpha_0^*(\omega) > 0$ м.н. випливає, що для всіх досить великих $k \geq k_0(\omega)$ м.н. $-\ln |a_k|/\lambda_k(\omega) > 0$. Оскільки для всіх досить великих $k \geq k_1(\omega)$ м.н. $\frac{\ln |Z_k(\omega)|}{\ln |a_k|} < \delta_1 + \varepsilon_k(\omega)$, де $\varepsilon_k(\omega) \rightarrow 0$ ($k \rightarrow +\infty$), то м.н. для всіх досить великих $k \geq k_2(\omega) := \max\{k_0(\omega), k_1(\omega)\}$

$$\begin{aligned} \frac{-\ln |a_k Z_k(\omega)|}{\lambda_k(\omega)} &= \frac{-\ln |a_k|}{\lambda_k(\omega)} \left(1 + \frac{\ln |Z_k(\omega)|}{\ln |a_k|} \right) < \\ &< (1 + \delta_1 + \varepsilon_k(\omega)) \frac{-\ln |a_k|}{\lambda_k(\omega)}, \end{aligned}$$

де $\delta_1 = \delta_1(\omega)$. Тому,

$$\begin{aligned} \alpha_0(\omega) &= \lim_{k \rightarrow +\infty} \frac{-\ln |a_k Z_k(\omega)|}{\lambda_k(\omega)} \leq \\ &\leq \lim_{k \rightarrow +\infty} (1 + \delta_1 + \varepsilon_k(\omega)) \frac{-\ln |a_k|}{\lambda_k(\omega)} = \\ &= (1 + \delta_1) \lim_{k \rightarrow +\infty} \frac{-\ln |a_k|}{\lambda_k(\omega)} = (1 + \delta_1) \alpha_0^*(\omega). \end{aligned}$$

Звідси, знову за Твердженням 2, отримуємо, що м.н.

$$\sigma_{36}(F, \omega) = \sigma_a(F, \omega) = \alpha_0(\omega) \leq (1 + \delta_1) \alpha_0^*(\omega).$$

Твердження 4 дає змогу довести такі теореми 3 і 4.

Теорема 3. Нехай $F \in \mathcal{D}(\Lambda)$, її коефіцієнти мають вигляд $f_k(\omega) = a_k Z_k(\omega)$ і виконуються умови Твердження 4. Припустимо, що $(\lambda_k(\omega))$ — послідовність попарно незалежних випадкових величин з функціями розподілу $F_k(x) \stackrel{\text{def}}{=} P\{\omega : \lambda_k(\omega) < x\}$, $x \in \mathbb{R}$, $k \geq 0$. Виконуються наступні твердження:

а) i) $\sigma(\omega) = \sigma(F, \omega) \geq \rho \in (0, +\infty)$ м.н. $\implies (\forall \varepsilon \in (0, \rho)) : \sum_{k=0}^{+\infty} (1 - F_k(\frac{\ln |a_k|}{-\rho + \varepsilon})) < \infty$;

ii) $0 \geq \sigma(\omega) = \sigma(F, \omega) \geq \rho \in (-\infty, 0]$ м.н. $\implies (\forall \varepsilon > 0) : \sum_{k=0}^{+\infty} F_k(\frac{\ln |a_k|}{-\rho + \varepsilon}) < \infty$;

б) i) Якщо існує послідовність (δ_k) така, що $\delta_k \in (-\infty, 0)$ ($k \geq 0$), $\lim_{k \rightarrow +\infty} \delta_k = -\rho$,

$\rho \in (0, +\infty]$, і $\sum_{k=0}^{+\infty} (1 - F_k(\frac{\ln |a_k|}{\delta_k})) = +\infty$, то $\sigma(F, \omega) \leq \rho$ м.н.

ii) Якщо існує послідовність (δ_k) така, що $\delta_k \in (0, +\infty)$ ($k \geq 0$), $\lim_{k \rightarrow +\infty} \delta_k = \rho$,

$\rho \in [0, +\infty]$, і $\sum_{k=0}^{+\infty} F_k(\frac{\ln |a_k|}{\delta_k}) = +\infty$, то $\sigma(F, \omega) \leq -\rho$ м.н.

Теорема 4. Нехай $F \in \mathcal{D}(\Lambda)$, її коефіцієнти мають вигляд $f_k(\omega) = a_k Z_k(\omega)$ і виконуються умови Твердження 4.

а) i) Якщо існують $\rho \in (0, +\infty)$ і послідовність (ε_k) такі, що $\varepsilon_k \rightarrow +0$ ($k \rightarrow +\infty$) і $\sum_{k=0}^{+\infty} (1 - F_k(\frac{\ln |a_k|}{-\rho + \varepsilon_k})) < +\infty$, то $\sigma(F, \omega) \geq \rho$ м.н.

ii) Якщо існують $\rho \in (-\infty, 0]$ і послідовність (ε_k) такі, що $\varepsilon_k \rightarrow +0$ ($k \rightarrow +\infty$) і $\sum_{k=0}^{+\infty} F_k(\frac{\ln |a_k|}{-\rho + \varepsilon_k}) < +\infty$, то $\sigma(F, \omega) \geq \rho$ м.н.

б) $\sigma(F, \omega) = -\infty$ м.н. $\implies (\forall E > 1) : \sum_{k=0}^{+\infty} F_k(\frac{1}{E} \ln |a_k|) = +\infty$.

Доведення Теорема 3. За Твердженням 4 маємо рівність (13).

а) i) Оскільки $\sigma(F, \omega) \geq \rho \in (0, +\infty)$ м.н., то з (13) маємо, що $(\exists B \in \mathcal{A}, P(B) = 1)(\forall \omega \in B) :$

$$\lim_{k \rightarrow +\infty} \frac{\ln |a_k|}{\lambda_k(\omega)} \leq -\rho,$$

а за означенням верхньої границі $(\forall \omega \in B)(\forall \varepsilon \in (0, \rho))(\exists k^*(\omega) \in \mathbb{N})(\forall k \geq k^*(\omega)) :$

$$\lambda_k(\omega) < \frac{1}{(-\rho + \varepsilon)} \ln |a_k|, \quad (14)$$

Позначимо $A_k \stackrel{\text{def}}{=} \left\{ \omega : \lambda_k(\omega) \geq \frac{1}{(-\rho + \varepsilon)} \ln |a_k| \right\}$. Зрозуміло, що $B \subset \overline{C} \stackrel{\text{def}}{=} \bigcup_{N=0}^{\infty} \bigcap_{k=N}^{\infty} \overline{A}_k$, звідки $P(\overline{C}) = 1$, а подія $\overline{C}$ полягає в тому, що “серед подій послідовності (A_k) відбувається скінченна їх кількість”. Оскільки з попарної незалежності випадкових величин $(\lambda_k(\omega))$ випливає попарна незалежність подій (A_k) , то за уточненою другою частиною леми Бореля-Кантелі ([22]–[24], [25, с.84])

$$\sum_{k=0}^{+\infty} P(A_k) < +\infty.$$

Залишається врахувати, що $P(A_k) = 1 - F_k\left(\frac{\ln |a_k|}{-\rho + \varepsilon}\right)$.

a) ii) Якщо $0 \geq \sigma(\omega, F) \geq \rho \in (-\infty, 0]$ м.н., то замість нерівності (14) отримаємо ($\forall \omega \in B, P(B) = 1$) ($\forall \varepsilon > 0$) ($\exists k^*(\omega) \in \mathbb{N}$) ($\forall k \geq k^*(\omega)$) нерівність

$$\lambda_k(\omega) > \frac{1}{(-\rho + \varepsilon)} \ln |a_k|,$$

а, отже, ввівши позначення $A_k \stackrel{def}{=} \left\{ \omega : \lambda_k(\omega) \leq \frac{1}{(-\rho + \varepsilon)} \ln |a_k| \right\}$ й міркуючи як і вище, за другою частиною леми Бореля-Кантелі отримаємо, що

$$\sum_{k=0}^{+\infty} F_k \left(\frac{\ln |a_k|}{-\rho + \varepsilon} \right) = \sum_{k=0}^{+\infty} P(A_k) < +\infty$$

Цим завершується доведення п.а).

b) i) Позначимо

$$A_k \stackrel{def}{=} \left\{ \omega : \lambda_k(\omega) \geq \frac{\ln |a_k|}{\delta_k} \right\}.$$

Тоді

$$\sum_{k=0}^{+\infty} P(A_k) = \sum_{k=0}^{+\infty} \left(1 - F_k \left(\frac{\ln |a_k|}{\delta_k} \right) \right) = +\infty$$

і за уточненою другою частиною леми Бореля-Кантелі ([22]–[25]) $P(\overline{C}) = 0$, тобто, $P(C) = 1$, де

$$C \stackrel{def}{=} \bigcap_{N=0}^{\infty} \bigcup_{k=N}^{\infty} A_k.$$

Звідси,

$$(\forall \omega \in C) (\forall N \in \mathbb{N}) (\exists k_N(\omega) \geq N) :$$

$$\lambda_k(\omega) \geq \frac{\ln |a_k|}{\delta_k} \quad (k = k_N(\omega)),$$

тому,

$$\frac{-\ln |a_k|}{\lambda_k(\omega)} \leq -\delta_k \quad (k = k_N(\omega), N \geq 1),$$

звідки, остаточно $\forall \omega \in C$:

$$\begin{aligned} \sigma(F, \omega) &= \lim_{k \rightarrow +\infty} \frac{-\ln |a_k|}{\lambda_k(\omega)} \leq \\ &\leq \lim_{\substack{N \rightarrow +\infty, \\ k=k_N(\omega)}} \frac{-\ln |a_k|}{\lambda_k(\omega)} \leq \lim_{\substack{N \rightarrow +\infty, \\ k=k_N(\omega)}} (-\delta_k) \leq \\ &\leq -\overline{\lim}_{\substack{N \rightarrow +\infty, \\ k=k_N(\omega)}} \delta_k \leq -\lim_{k \rightarrow +\infty} \delta_k = \rho. \end{aligned}$$

b) ii) Позначимо тепер

$$A_k \stackrel{def}{=} \left\{ \omega : \lambda_k(\omega) < \frac{\ln |a_k|}{\delta_k} \right\}$$

і повторимо міркування з доведення п.б) i). Тоді

$$\sum_{k=0}^{+\infty} P(A_k) = \sum_{k=0}^{+\infty} F_k \left(\frac{\ln |a_k|}{\delta_k} \right) = +\infty$$

і за уточненою другою частиною леми Бореля-Кантелі $P(\overline{C}) = 0$, тобто, $P(C) = 1$, де

$$C \stackrel{def}{=} \bigcap_{N=0}^{\infty} \bigcup_{k=N}^{\infty} A_k.$$

Звідси,

$$(\forall \omega \in C) (\forall N \in \mathbb{N}) (\exists k_N(\omega) \geq N) :$$

$$\lambda_k(\omega) < \frac{\ln |a_k|}{\delta_k} \quad (k = k_N(\omega)),$$

тому,

$$\frac{-\ln |a_k|}{\lambda_k(\omega)} < -\delta_k \quad (k = k_N(\omega), N \geq 1),$$

звідки, остаточно $\forall \omega \in C$, тобто, м.н.

$$\begin{aligned} \sigma(F, \omega) &= \lim_{k \rightarrow +\infty} \frac{-\ln |a_k|}{\lambda_k(\omega)} \leq \\ &\leq \lim_{\substack{N \rightarrow +\infty, \\ k=k_N(\omega)}} \frac{-\ln |a_k(\omega)|}{\lambda_k} \leq \lim_{\substack{N \rightarrow +\infty, \\ k=k_N(\omega)}} (-\delta_k) \leq \\ &\leq -\overline{\lim}_{\substack{N \rightarrow +\infty, \\ k=k_N(\omega)}} \delta_k \leq -\lim_{k \rightarrow +\infty} \delta_k = -\rho. \end{aligned}$$

Теорему 3 повністю доведено.

Доведення Теорема 4. Знову, як і вище у доведенні Теорема 3, за Твердженням 4 маємо рівність (13).

i) Позначимо $A_k = \left\{ \omega : \lambda_k(\omega) \geq \frac{\ln |a_k|}{-\rho + \varepsilon_k} \right\}$. Враховуючи, що $1 - F_k \left(\frac{\ln |a_k|}{-\rho + \varepsilon_k} \right) = P(A_k)$, з умови отримаємо, що $\sum_{k=0}^{+\infty} P(A_k) < \infty$, і за першою частиною леми Бореля-Кантелі (див., наприклад, [26, 27]) $P(\overline{C}) = 1$, $C \stackrel{def}{=} \bigcap_{N=0}^{\infty} \bigcup_{k=N}^{\infty} A_k$. Оскільки, $\overline{C} = \bigcup_{N=0}^{\infty} \bigcap_{k=N}^{\infty} \overline{A}_k$, то для кожного $\omega \in \overline{C}$ існує $k = k^*(\omega)$ таке, що $\omega \in \overline{A}_k$ і $-\rho + \varepsilon_k < 0$ для

всіх $k \geq k^*(\omega)$, тобто, $(\forall k \geq k^*(\omega)) : \lambda_k(\omega) < \frac{\ln |a_k|}{-\rho + \varepsilon_k}$. Звідки, $\frac{-\ln |a_k|}{\lambda_k(\omega)} > \rho - \varepsilon_k$ і, тому, м.н.

$$\sigma(F, \omega) = \lim_{k \rightarrow +\infty} \frac{-\ln |a_k|}{\lambda_k(\omega)} \geq \lim_{k \rightarrow +\infty} (\rho - \varepsilon_k) = \rho. \quad (15)$$

а) ii) Введемо позначення $A_k \stackrel{def}{=} \left\{ \omega : \lambda_k(\omega) < \frac{\ln |a_k|}{-\rho + \varepsilon_k} \right\}$. За умовою $\sum_{k=0}^{+\infty} P(A_k) < +\infty$. Тому, за першою частиною леми Бореля-Кантелі $P(\bar{C}) = 1$, $C \stackrel{def}{=} \bigcap_{N=0}^{\infty} \bigcup_{k=N}^{\infty} A_k$. Звідки, як і вище для кожного $\omega \in \bar{C} = \bigcup_{N=0}^{\infty} \bigcap_{k=N}^{\infty} \bar{A}_k$ існує $k = k^*(\omega)$ таке, що $\omega \in \bar{A}_k$ і $-\rho + \varepsilon_k > 0$ для всіх $k \geq k^*(\omega)$, тобто, $(\forall k \geq k^*(\omega)) : \lambda_k(\omega) \geq \frac{\ln |a_k|}{-\rho + \varepsilon_k}$. Звідки, $\frac{-\ln |a_k|}{\lambda_k(\omega)} > \rho - \varepsilon_k$ і, тому, знову маємо ланцюжок співвідношень (15).

Пункт **а)** Теорема 6 доведено повністю.

б) За умовою $\sigma(F, \omega) = -\infty$ м.н. Тому, за означенням верхньої границі

$$\overline{\lim}_{k \rightarrow +\infty} \frac{\ln |a_k|}{\lambda_k(\omega)} = +\infty \text{ м.н.}$$

маємо, що $(\exists B \in \mathcal{A}, P(B) = 1)(\forall \omega \in B)(\forall E > 1)(\forall N \in \mathbb{Z}_+)(\exists k_N(\omega) \geq N, k_N(\omega) \in \mathbb{N})$:

$$\lambda_k(\omega) < \frac{1}{E} \ln |a_k| \quad (k = k_N(\omega)).$$

Звідси, $B \subset C \stackrel{def}{=} \bigcap_{N=0}^{\infty} \bigcup_{k=N}^{\infty} A_k$, де $A_k = \left\{ \omega : \lambda_k(\omega) < \frac{1}{E} \ln |a_k| \right\}$, а, тому, $P(C) = 1$, звідки $P(\bar{C}) = 0$. Отже, за першою частиною леми Бореля-Кантелі отримуємо, що $\sum_{k=0}^{\infty} P(A_k) = +\infty$. Залишається пригадати знову, що $P(A_k) = F_k(\frac{1}{E} \ln |a_k|)$. Теорему 4 доведено повністю.

3. Деякі наслідки. Якщо в теоремах 3 і 4 вибрати $Z_k(\omega) \equiv 1$, то пункт **а)** Теорема 3 дає Теорему 7 з [1] (див. також [2, Theorem 3] та див. нижче п.а) Теорема 5), а п. **а)** теорема 4 дає Теорему 9 з [1] (див. також [2, Theorem 4] та див. нижче п.а) Теорема 6). Зрозуміло, що те ж саме отримаємо, якщо $|Z_k(\omega)| = 1$ м.н., або $0 < c_1 \leq$

$|Z_k(\omega)| < c_2 < +\infty$ м.н., або ще загальніше, коли $\ln |Z_k(\omega)| = o(\ln |a_k|)$ ($k \rightarrow +\infty$) м.н.

Отже, отримуємо у вигляді наслідків такі твердження.

Теорема 5. Нехай $F \in \mathcal{D}(\Lambda)$, її коефіцієнти мають вигляд $f_k(\omega) = a_k Z_k(\omega)$ і виконується умова $\ln |Z_k(\omega)| = o(\ln |a_k|)$ ($k \rightarrow +\infty$) м.н. Припустимо, що $(\lambda_k(\omega))$ — послідовність попарно незалежних випадкових величин з функціями розподілу $F_k(x) \stackrel{def}{=} P\{\omega : \lambda_k(\omega) < x\}$, $x \in \mathbb{R}$, $k \geq 0$. Виконуються наступні твердження:

а) i) $\sigma(\omega) = \sigma(F, \omega) \geq \rho \in (0, +\infty)$ м.н. $\implies (\forall \varepsilon \in (0, \rho)) : \sum_{k=0}^{+\infty} (1 - F_k(\frac{\ln |a_k|}{-\rho + \varepsilon})) < \infty$;

ii) $0 \geq \sigma(\omega) = \sigma(F, \omega) \geq \rho \in (-\infty, 0]$ м.н. $\implies (\forall \varepsilon > 0) : \sum_{k=0}^{+\infty} F_k(\frac{\ln |a_k|}{-\rho + \varepsilon}) < \infty$;

б) i) Якщо існує послідовність (δ_k) така, що $\delta_k \in (-\infty, 0)$ ($k \geq 0$), $\lim_{k \rightarrow +\infty} \delta_k = -\rho$,

$\rho \in (0, +\infty]$, і $\sum_{k=0}^{+\infty} (1 - F_k(\frac{\ln |a_k|}{\delta_k})) = +\infty$, то $\sigma(F, \omega) \leq \rho$ м.н.

ii) Якщо існує послідовність (δ_k) така, що $\delta_k \in (0, +\infty)$ ($k \geq 0$), $\lim_{k \rightarrow +\infty} \delta_k = \rho$, $\rho \in$

$[0, +\infty]$, і $\sum_{k=0}^{+\infty} F_k(\frac{\ln |a_k|}{\delta_k}) = +\infty$, то $\sigma(F, \omega) \leq -\rho$ м.н.

Теорема 6. Нехай $F \in \mathcal{D}(\Lambda)$, її коефіцієнти мають вигляд $f_k(\omega) = a_k Z_k(\omega)$ і виконується умова $\ln |Z_k(\omega)| = o(\ln |a_k|)$ ($k \rightarrow +\infty$) м.н.

а) i) Якщо існують $\rho \in (0, +\infty)$ і послідовність (ε_k) такі, що $\varepsilon_k \rightarrow +0$ ($k \rightarrow +\infty$) і $\sum_{k=0}^{+\infty} (1 - F_k(\frac{\ln |a_k|}{-\rho + \varepsilon_k})) < +\infty$, то $\sigma(F, \omega) \geq \rho$ м.н.

ii) Якщо існують $\rho \in (-\infty, 0]$ і послідовність (ε_k) такі, що $\varepsilon_k \rightarrow +0$ ($k \rightarrow +\infty$) і $\sum_{k=0}^{+\infty} F_k(\frac{\ln |a_k|}{-\rho + \varepsilon_k}) < +\infty$, то $\sigma(F, \omega) \geq \rho$ м.н.

б) $\sigma(F, \omega) = -\infty$ м.н. $\implies (\forall E > 1) : \sum_{k=0}^{+\infty} F_k(\frac{1}{E} \ln |a_k|) = +\infty$.

Пункти **б)** цих Теорем 5 і 6 є новими навіть у випадку $Z_k(\omega) = 1$, тобто, рядів Діріхле з випадковими показниками і детермінованими коефіцієнтами, як у статтях [1, 2].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kuryliak A.O., Skaskiv O.B., Stasiv N.Yu. *Convergence of Dirichlet series with random exponents* // Int. J. Appl. Mathematics. – 2017. – V.30, № 3.
2. Kuryliak A.O., Skaskiv O.B., Stasiv O.Yu. *On the abscissas of convergence of Dirichlet series with random pairwise independent exponents* // ArXiv:1703.03280v1[math.CV] 12 Mar 2017. – 12 p.
3. Задорожна О.Ю., Скасків О.Б. *Елементарні зауваження про абсциси збіжності інтегралів Лапласа-Стілтьєса* // Буковинський матем. журн. - 2013. - Т.1, №3-4. С.45-50.
4. Скасків О.Б., Бандура А.І. Асимптотичні оцінки додатних інтегралів та цілі функції. – Львів-Івано-Франківськ: пп. Голіней, 2015. – 108 с.
5. Мандельброт С. *Ряды Дирихле, принципы и методы.* – М.: Мир, 1973.
6. Шеремета М.М. *Цілі ряди Діріхле.* – К.: ІСДО, 1993.
7. Мулява О. М. *Про абсцису збіжності ряду Діріхле* // Мат. Студ. – 1998. – **9**, №2. – С. 171-176.
8. Kahane J.-P. *Some random series of functions.* – 2nd. ed. – Cambridge stud. in adv. math. 5. – Cambridge Univ. Press, 1985. – 308 p.
9. Скасків О.Б., Шаповаловська Л.О. *Про абсциси збіжності випадкових рядів Діріхле* // Буковинський матем. журн. – 2015. – Т.3, № 1. – С.110-114.
10. Tian F., Sun Dao-chun, Yu jia-rong, *Sur les séries aléatoires de Dirichlet* // C. R. Acad. Sci. Paris. – 1998. – V.326, Série 1. – P.427-431.
11. Tian F. *Growth of random Dirichlet series* // Acta Math. Sci. – 2000. V.20, №3. – P.390-396.
12. Ryll-Nardzewski C. *D.Blackwell's conjecture on power series with random coefficients* // Studia Math. – 1953. – V.13. – P.30-36.
13. Filevych P.V. *On the relations between the abscissa of convergence and the abscissa of absolute convergence of random Dirichlet series* // Mat. Stud. – 2003. – V.20, №1. – P.33-39.
14. Ding X., Xiao Y. *Natural boundary of random Dirichlet series* // Укр. матем. журн. – 2006. – Т.58, №7. – С.997-1005.
15. Hedenmalm H. *Topics in the theory of Dirichlet series* // Вісн. Харків. ун-ту. Сер. мат., прикл. мат. і мех. – 2000. – №475. – P.195-203.
16. Shapovalovska L.O., Skaskiv O.B. *On the radius of convergence of random gap power series* // Int. J. Math. Anal. – 2015. – V.9, no.38. – P.1889-1893.
17. Arnold L. *Über die Konvergenz einer zufälligen Potenzreihe* // J. Reine Angew. Math. – 1966. – V.222. – P.79-112.
18. Arnold L. *Konvergenzprobleme bei zufälligen Potenzreihen mit Lücken* // Math. Zeitschr. – 1966. – Bd.92. – S.356-365.
19. Roters K. *Convergence of random power series with pairwise independent Banach-space-valued coefficients* // Statistics and Probability Letters. – 1993. – V.18. – P.121-123.
20. Никишин Е.М. *Ряды Дирихле с независимыми показателями и их некоторые применения* // Матем. сб. – 1975. – V.96(138), №1. – С. 3-40.
21. Holgate Ph. *Some power series with random gaps* // Adv. Appl. Prob. – 1989. – V.21. – P. 708-710.
22. Erdős P., Rényi A. *On Cantor's series with convergent $\sum 1/q_n$* // Ann. Univ. Sci. Budapest Eötvös. Sect. Math. – 1959. – V.2. – P.93-109.
23. Petrov V.V. *Sums of independent random variables.* – New York: Springer, 1975.
24. Мартикайнен А.И., Петров В.В. *О лемме Бореля-Кантелли* // Записки научн. сем. Ленинград. отдел. мат. инст. Стеклова. – 1990. – Т.184. – С.200-207 (English transl. in: J. Math. Sci., 1994, **63**, 540-544).
25. Billingsley P. *Probability and measure.* – New York: Wiley, 1986.
26. Гихман И.И., Скороход Я.В., Ядренко М.И. *Теория вероятностей и математическая статистика.* – К.: Вища школа, 1988. – 439 с.
27. Скасків О.Б. *Теорія ймовірностей.* – Львів: Число, 2012. – 143 с.